

*Joó Julianna*

## *A HELY SZELLEME – MÚZEUMPEDAGÓGIA EGY GYŰJTŐ OTTHONÁBAN*

### **Bevezetés**

Napjainkra megváltozott a múzeumok kapcsolata a közönséggel, és ezzel a múzeumpedagógiai szempontok is egyre fontosabbá váltak. A változást mutatja, hogy némely időszaki kiállítás rendezésében már nem csupán a legszűkebb értelemben vett szakma vesz részt – kurátorok, muzeológusok, gyűjteménykezelők, kiállításrendezők – hanem múzeumpedagógusok, kommunikációs szakemberek, grafikusok és kiadványszerkesztők is. Egyes nyugati múzeumokban (pl. Victoria & Albert Museum, London) a múzeumpedagógus munkaköréhez hozzátartozik a kiállításrendezés is, itthon viszont ez még nem jellemző. A múzeumpedagógusok közreműködése hazánkban a következő tevékenységekben érhető tetten: interpretációs eszközök alkalmazása; a feliratok és az audioguide szövegének könnyen érthetővé tétele; ülőhelyek, pihenőszigetek kialakítása; szerepjátékhoz és egyéb szituációs módszerekhez szükséges tér kialakítása; nagyobb létszámban érkező csoportok mozgásterének biztosítása a kiemelt műtárgy(ak) előtt; a gyerekek látóterének figyelembevételével a pozíciók kialakításánál, például a vitrinek műtárgyfogadási magasságának láthatósága és a különböző érzékszervekre ható eszközök beépítése a kiállítóterbe.

Közismert tény, hogy a kiállításokat a tematika és a helyszín határozza meg, de vajon a múzeumpedagógiai eszköz- és módszerhasználatot mennyiben befolyásolja a kiállítási tér? Ebben a tanulmányban az Iparművészeti Múzeumhoz tartozó Ráth György-villa terreit, illetve *A mi szecesszióink* című állandó kiállítást elemzem két módszertani szinten: kiállítási technikák és prezentációs eljárások, a tér és rendeltetés, valamint a tér és a múzeumpedagógiai módszerek összefüggései, alkalmazhatóságai tekintetében.

### **A Ráth György-villa bemutatása**

Az Iparművészeti Múzeum a nagyrekonstrukciós munkálatok miatt 2017-ben bezárt, a múzeum kivonult (latinul *secessio*) az Üllői úti épületéből, az egyik filiáléba, a Ráth György-villába. A villa az intézmény első főigazgatója, a neves műgyűjtő Ráth György (1828-1905) tulajdona volt. A 2018-ban megnyílt *A mi szecesszióink* című állandó kiállítás kurátorának, Dr. Horváth Hildának az volt az elsődleges célja, hogy az Iparművészeti Múzeum gyűjteményének egyik legnagyobb sikerű együttesét, a szecessziós műtárgyakat mutassa be. A múzeum új megközelítéssel, a 21. századi ember szemszögéből prezentálja a szecessziót, érzékeltetve az intézmény viszonyulását az utolsó egyetemes (élet)stílushoz. A látogató vendégségbe érkezik a Ráth György-villába: a gyönyörű enteriőrökben és a látványtárban a múzeum szecessziós gyűjteményét fedezheti fel, továbbá Ráth György egykori otthonának képtárát és historizáló ebédlőjét is megcsodálhatja. Reprezentatív terek, valamint világhírű mesterek, Émile Gallé, René Jules Lalique, Louis Comfort Tiffany, Zsolnay Vilmos művei kápráztatják el az ide érkező vendégeket. A kiállítás az Iparművészeti

Múzeum szecessziós gyűjteményének legjelentősebb darabjait mutatja be és teszi elérhetővé a főépület rekonstrukciójának ideje alatt is a nagyközönség számára, egyúttal méltó emléket állít Ráth Györgynek.

Ráth műgyűjteménye révén, mely a korszak egyik legjelentősebb polgári gyűjteménye volt, széleskörű elismertséget szerzett már a maga korában. 1901-ben vásárolta meg a városligeti villát, amelyet feleségével együtt műtárgyakkal rendeztek be. Ráth minden ingó és ingatlan vagyonát feleségére, Melcsiczky Gizellára hagyta (Horváth et al., 2018). Célját, hogy gyűjteménye az Iparművészeti Múzeum tulajdonába kerüljön, özvegye valósította meg, aki úgy döntött, hogy ajándékba adja a tárgyakat, ennek eredményeként Ráth gyűjteményéből a fasori villában létrehozták az Országos Ráth György Múzeumot. A főváros új látványosságát 1906 novemberében ünnepélyes keretek között mutatták be a sajtó képviselőinek, de az uralkodó, Ferenc József is megtekintette azt 1907. január 8-án. A Ráth Múzeum önállóságának és gyűjteményeinek felszámolása a második világháborút követően, a proletárdiktatúra létrejöttével és a szocialista ideológia előretörésével kezdődött: ideológiai és didaktikus szempontból teljesen indokolatlannak, sőt károsnak ítélték a múzeum létét, így a gyűjtemény darabjai hamarosan szétszóródtak más állami gyűjteményekbe. 1954 elején a múzeum épülete a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum kezelésébe került; megnyitották a Kína kiállítást, és a múzeum neve is Kína Múzeum lett (Horváth et al., 2018).

A rendszerváltást követően a múzeum egy ideig zárva volt, majd egy teljes felújítást követően 2018-ban újranyitották a jelenlegi formájában. A jelenleg látható A mi szecessziónk című állandó kiállításunk két fő szalon fut: egyrészt a szecessziós tárgyak bemutatása a cél, másrészt Ráth György korának, egykori otthonának felidézése. Ráth György, miután 1901-ben megvásárolta a villát, átalakíttatta, és szecessziós stílusban felújíttatta. Ennek lenyomatát tükrözi ma is az előtér, a lépcsőház a korlással, az üvegablakok. A fentiek túl Ráth György egykori otthonára emlékeztet a hall berendezése és a képtár, valamint az ebédlő rekonstrukciója. Az előcsarnokban és a lépcsőházban válogatást adunk Ráth szecessziós és keleti tárgyaiból, festményeiből. A már 1998-ban helyreállított emeleti historizáló ebédlőt ismét felújítottuk. Megvalósult az egyik legattraktívabb helyiség, a képtár rekonstrukciója (együttműködésben a Szépművészeti Múzeummal). Ez a terem – a kitűnő itáliai és németalföldi festményeken, továbbá különféle berendezési tárgyakon túl – remek példája a korabeli magyar polgári otthonok eklektikus, historizáló enteriőrjeinek, ahol a környezettől függetlenül helyet kapott egy-egy szecessziós műtárgy is, mint itt Walter Crane díszedénye.

A földszinten Ráth képtárán kívül további öt berendezett szoba fogadja a látogatót. Az utca felőli fronton három teremben mutatjuk be a szecesszió három markáns irányát: a brit, a francia és az osztrák (bécsi) szecessziót. A kert felől, a képtár mellett egy polgári ebédlő és egy fogadószoba kapott helyet, előbbi Thék Endre, utóbbi Faragó Ödön bútorával, továbbá külföldi és magyar mesterek ipaművészeti alkotásaival.

Az emeleti látványtárban láthatóak a szecesszió újításai: a különféle dísztrágyak és a különleges technikai eljárások. A legnagyobb mesterek, műhelyek szerepelnek itt, mint a francia üvegművészek (Daum fivérek, Gallé), az amerikai Tiffany, a kevésbé ismert

dán és svéd tervezők, és természetesen a Zsolnay gyár páratlan darabjai. A tárgyak a múzeum régi, ám felújított vitrinjeiben kaptak helyet, tulajdonképpen megelőlegezve, miként szerepeltetünk majd az Iparművészeti Múzeum rekonstrukciója után minél több műalkotást.

Az emelet középső részét foglalja el az eredeti historizáló ebédlő. Egy kisebb helyiségben a keleti művészet hatását, valamint, az olasz Carlo Bugatti bútorai révén, a szecesszió extravagáns oldalát is megjelenítik. A hagyományos szecessziós ülőgarnitúrákhoz képest Bugattinak meghökkentő a formavilága és az anyaghasználata; a pergament, az elefántcsontot, a rezet, a bőrt ötvözi a bútorok díszítéseiben. Külön teremben sorakoznak azok a tárgyak, amelyek a magyar szecesszió sajátosságait, nemzeti, népi ihletésű formavilágát szemléltetik. Több műalkotás most először szerepel kiállításon vagy éppen frissen restaurálva került a közönség elé. A látogató vetítőteremben ismerkedhet e munka kulisszatitkaival.

Ráth György egyszerre gyűjtötte a történeti és a kortárs tárgyakat, ugyanabban a térben elhelyezve őket. E koncepciót követve a szecessziós ebédlő asztalára került Pattantyús Gergely kortárs művész üvegdíszlete, a szecessziós fogadószobába pedig Smetana Ágnes, szintén neves üvegművész, ihletett szecesszió inspirálta üvegeit helyezték el (Horváth et al., 2018).

A Ráth György-villa mint lakótér meghatározta a szecessziós tárgyak kiállításának módját is: az egyes szobák enteriőrjellegű berendezését. Az Iparművészeti Múzeum szecessziós kollekciója még sohasem volt ilyen módon kiállítva, a korábbi tárlatok nemzetek, mesterek, műhelyek szerinti válogatást mutattak be. Az enteriőrökben történő prezentálás miatt a villa más, mint egy hagyományos múzeum, sokkal inkább olyan, mint egy emlékház. Az emlékhelyek kialakításánál fontos a személyesség és az élmények befogadását segítő környezet. Az emlékhelyek jellegzetességei között érdemes megemlíteni az írók, költők személyes tárgyait, könyveit, bútorait, fotóit, festményeit. Hazánkban az írók, költők otthonából kialakított emlékmúzeumokra számos jó példát ismerünk, ellenben festők, iparművészek és gyűjtők otthonában viszonylag ritkán alakítottak ki múzeumot. A brit múzeumi területen a lakásmúzeumok rendkívül népszerűek a turisták és a helyiek körében. Ilyen például a londoni építész, Sir John Soane otthona, amely az egyik legkedveltebb úticél. Azt gondolom, nem véletlen, hogy egy olyan fővárosban, ahol egymást érik a remek ingyenes állami múzeumok állandó kiállításai, mégis az otthonmúzeumok, köztük a Sir John Soane's Museum, a legkülönlegesebb kategóriába tartoznak. Véleményem szerint ez annak köszönhető, hogy a látogató érdeklődését leginkább a szokatlan környezet, a megszokottól eltérő helyszín és méret, illetve az egyedi tárgyak keltik fel.

A hazai látogatók számára a Ráth György-villa könnyen megközelíthető, de a múzeumba való bejutás nem teljesen egyértelmű. A látogatókat az angolkert és a visszafogott, egyszerű, historizáló, némileg kis méretű homlokzat fogadja, ami inkább emlékeztet egy otthonra, mint múzeumra. Ez az önmagában szép, otthonos látvány gyakran megtéveszti a hazai múzeumi közönséget, hiszen a múzeumtól elvárt méltóságteljes, klasszicista, monumentális főlépcsős bejárat és a görögösen neoklasszicista elemek hiányoznak. A villába való belépéskor meghatározó a térhasználat, az eredeti szecessziós hall, a terek elrendezése, a műtárgyak elhelyezése. Szűk terek jellemzik az épületet, kis terűek a kiállítások,

négyzet alaprajzúak a szobák. A kiállított tárgyak viszonylag közel vannak egymáshoz elhelyezve, úgy ahogy ezt megszokhattuk a letűnt idők otthonaiban, ezért óvatosság és figyelmesség szükségeltetik a kiállítóterben való közlekedéshez. A nagy létszámú csoportok nehezen férnek el ezekben a múzeumi léptékekben kisebb helyiségekben, de a szobák nincsenek túlszűfolva. Ennek következtében a férőhely egy-egy múzeumpedagógiai program lebonyolítása kapcsán, mint például a múzeumi osztályfoglalkozásokon, 15 főre korlátozódik, ezért dolgozunk minden esetben csoportbontásban. Az a tapasztalatunk, hogy a múzeumpedagógusoknak és a diákoknak is kényelmesebb kicsi csoportokban feldolgozni a kiállítást, de általában a pedagógusok is pozitívan fogadják a csoportbontást.

A felnőtteknek szóló népszerű rendezvényekre, például a szubjektív tárlatvezetésre is csak 25 főt tudunk beengedni, annak ellenére, hogy ennél sokkal többen érdeklődnek a program iránt.

A tér befogadóképességét növeli a múzeumhoz tartozó ízléses kert, amely különböző programokhoz biztosít különleges helyszínt. Általában felnőtteknek szóló különböző tematikájú workshopokat szoktunk itt tartani, mint például kifestés-készítést, vagy ex libris-pecsétkészítést, esetenként szecessziós vászontáska-festést.

Ez a kert rendkívül praktikus a nagyszabású, országos rendezvények egyes programjainak megtartására is (pl.: koncertek és workshopok a Múzeumok Éjszakáján; a Szecessziós Fesztivál ideje alatt meghirdetett alkotótevékenység). A kertben gyakran szervezünk koncerteket, táncos rendezvényeket, jóga órát, vagy kézműves programot. Úgy látjuk, hogy a kertben szívesen ücsörögnek a felnőttek, szeretnek a szabadban feltöltődni, kikapcsolódni, pihenni. A gyerekek körében is népszerű a múzeum kertje, elsősorban nyári táborok keretében építünk erre a pozitív adottságra, és a programok egy része a kertben zajlik, ahol nemcsak különböző alkotótevékenységre kerül sor, hanem még focizni is lehet.

## **Kiállítási technikák és prezentációs eljárások**

A Ráth-villa adottságait erőteljesen meghatározza, hogy a tér és rendeltetése eredetileg nem múzeum volt, hanem egy lakás. Véleményem szerint emiatt is érzik magukat a látogatók roppant otthonosan a múzeum tereiben, ezért felszabadultak, nem feszengenek, biztonságosan közlekednek a szobákban, vagyis egyszerűen jól érzik magukat. A vendégkönyvek bejegyzései és a látogatók szóbeli visszajelzései is erről tanúskodnak. Amikor elkezdtünk dolgozni a Ráth-villában, akkor egészen különleges volt megtapasztalni, hogy ebben az otthonunkra emlékeztető térben mennyivel könnyebben tájkozódunk a látogatók. Ez a felszabadult látogatói habitus abban nyilvánult meg, hogy a villában sokkal nyitottabbak, bátrabban kérdeznek, kommunikatívabbak, mint az Iparművészeti Múzeum főépületében. Szinte biztosra vehető, hogy ez a kötetlen, laza magatartás a helyszínek köszönhető, ezért sem mindegy, hogy milyen térben vannak elhelyezve a kiállított tárgyak. Néha már olyan közvetlennek érzik a felnőtt látogatóink, hogy nem egyértelmű számukra, hogy a kiállított székekre nem szabad leülni, vagy a magyar szecessziós ebédlőt bemutató szobában, a Thék Endre által tervezett asztalon elhelyezett kortárs pohárkészlethez nem szabad hozzányúlni, és egy csésze teát sem lehet elfogyasztani Zsolnay Vilmos készletéből. Ez a helyzet nem egyszer megnehezíti a múzeumpedagógiai munkát, mert sokkal

hangsúlyosabban kell a műtárgyak biztonságára figyelni a tárlatvezetés és a múzeumpedagógiai foglalkozás alatt, mint a hagyományos múzeumi térben. Ellenben ez a visszajelzés is azt sugallja a múzeum számára, hogy itt valóban otthon érzik magukat a látogatók.

Több szociológus is foglalkozott a múzeumi kiállítótér elméleti vonatkozásaival, például Pierre Bourdieu vagy Martina Löw, de Michel Foucault is végzett az 1980-as években ezirányú kutatásokat (Reitstätter, 2015). A német szociológus, Luise Reitstätter megállapítása szerint amikor a látogató a kiállításban sétál, akkor egyfajta kifejezést tesz arra, hogy a számára ismeretlen területen egy saját helyszínt hozzon létre. Álláspontja szerint, a kiállítás fizikai elsajátítása a norma és az individualitás közötti spektrumban zajlik. A norma alatt a kiállítás iránti érdeklődést és bizalmat érti. A kiállítási tér elsajátításának két különböző típusát és módját különbözteti meg. Az egyik, amikor a látogató a teret teljes egészében képes befogadni, a másik amikor a látogató fizikailag érzékeli a teret (Reitstätter, 2015).

Bernd Günter 2003-ban azt kutatta, hogy a múzeumi kiállítótér mennyiben befolyásolja a látogatókat. A kutatásából kiderül, hogy a megkérdezettek 94%-a számára meghatározó a kiállítótér érzékelése a múzeumban. Rendkívül magas azon látogatók száma, a megkérdezettek 94,1%-a, akik fontosnak találják, hogy a kiállítás jól átlátható és strukturált legyen. A látogatóvezetés szempontjából az irányított útvonalat a látogatók 93,3%-a tartja fontosnak, míg a kiállítás attraktív megjelenését 84,2%-a emelte ki (Reitstätter, 2015). Ez a kutatás is azt szemlélteti, hogy látogatói szempontból nézve a tér nagyban befolyásolja a látogatói élményt.

A kiállítás befogadásához hozzátartozik a falszövegek, cédulák elolvasása is. Számos múzeum vendégkönyvi bejegyzéseinek tanulsága szerint a látogatók nehezen tudják elolvasni a falszövegeket a múzeumokban, továbbá sokszor nem egyértelmű a tárgyfeliratok elhelyezése. A műtárgyakhoz tartozó fehér alapon fekete betűs tárgyfeliratok alapesetben a kép mellett, jobb oldalon helyezkednek el, de nem mindig; többsoros elhelyezésnél, pl. az alsó sorban lógó kép mellé helyezik a felső sorban lévő alkotás céduláját: ez esetben nem egyértelmű, hogy melyik műre vonatkozik a felirat.

Mivel a Ráth-villában a kiállított tárgyak mellett nincsenek feliratok, ezért a kiállításához tartozik egy úgynevezett műtárgyjegyzéket tartalmazó könyv, amely segíti a látogatókat a tárgyak közötti eligazodásban. A kiadvány, megvásárolható, illetve minden látogató számára ingyen kölcsönözhető. A könyvben a különböző fejezetek a kiállításban megjelenő egységeket jelölik, így minden egyes szoba megtalálható benne, és a kiállított tárgyról a beazonosítás megkönnyítése végett még fotó is látható. A füzet mérete könnyen kezelhető és logikus felépítésű. Szokatlan rendezési elvet tükröz a tárgyfelirat nélküli kiállítási struktúra, ami a szakmai körökben disputa tárgya. Egyes muzeológusok szerint ez a tér esztétikáját engedi érvényesülni, hiszen mégiscsak emlékhelyről, valakinek az otthonáról van szó, de másrészt a tárgyak beazonosítását, az értelmezést nehezíti meg. Az a tapasztalatom, hogy ezzel a rendezési elvvel a fókusz a tárgyra kerül és nem a feliratokra, ez a jelenség elmélyültebb vizsgálódásra és a részletek megfigyelésére ösztönzi a látogatót. Felnőtteket célzó tárlatvezetés során a múzeumpedagógusnak nehezebb a feladata, mert az interpretációt nem segítik a tárgyfeliratok, melyek néha „puskaként” szolgálnak, így



szinte mindent tudnia kell a tárlatvezetőnek. Ám abból a szempontból előnyös, hogy a közönség nem a feliratokat olvassa menet közben, ami zavaró is lehet, hanem a befogadásra, a műelemzésre koncentrál. Általános tapasztalat azonban, hogy a gyerekek nem olvassák a termekben a különböző szövegeket, így a tárgyfeliratokkal sem foglalkoznak, emiatt számukra ez nem okoz problémát és észre sem veszik, hogy hiányoznak.

Véleményem szerint a kiállítás „élvezhetőségéhez” hozzátartozik a kényelmes és hangulatos rendezési struktúra is. A kiállítás különlegessége, hogy a kiállított tárgyak nagy részét enteriőrökben mutatjuk be, így kerül személtetésre a szecesszió három meghatározó (brit, osztrák, francia) iránya. Továbbá a szecessziós ebédlő és fogadószoba a magyarországi otthonokba nyújt bepillantást. Ezzel a szecessziós tárgyak új kontextusba kerülnek és a nemzetközi irányzatok összehasonlíthatóvá válnak, ezáltal a tárgyak funkciója előtérbe kerül. Ez a kiállítási struktúra segíti a befogadást, a figyelem fenntartását és további nézelődésre ösztönzi a látogatókat.

Továbbá a kiállítás rendezésekor fontos szempont volt az is, hogy a látás mellett más érzékszervet is bekapcsoljunk. Véleményem szerint egy korszerű múzeumnak nem elég pusztán műtárgyakat elhelyeznie a kiállítótérbe és passzívan várni a látogatókat, hanem fel kell vennie a versenyt a többi kulturális intézménnyel és az elektronikus médiával, multimédiás eszközökkel is. A műtárgy helyett a műélvezőt, azaz önmagunk helyett a látogatót kell a középpontba állítani. Közvetíteni kell: a kiállított tárgyak ne kizárólag a látogató saját, szubjektív értelmezése szerint ítéltessenek meg, hanem megfelelően „tárlalva” kell a kiállítás és a múzeum architektúrájába kerülniük. Ezért is tartottuk fontosnak, hogy a látáson kívül különböző érzékszerveket is bekapcsoljunk. Természetesen az nem vitás, hogy a „képek”, az iparművészeti tárgyak elsődleges felfogószerve a szem, így a katarzis bekövetkezhet csupán látással is. Közismert tény azonban, hogy minél több érzékszervre van hatással a befogadás, annál átfogóbb lehet az élmény, hiszen a „többérzékelős” tapasztalatokra hosszabb ideig és pontosabban emlékszünk, mint azokra, amelyek csak egy érzékszervet vonnak be. A kutatások azt is kimutatták, hogy az ilyen tapasztalatokat könnyebben elő is tudjuk hívni. A kiállítás kurátora Dr. Horváth Hilda a szecessziós ebédlőben hanghatásokkal kívánta fokozni a befogadást, és úgy vélem, elérte a célját, hiszen a látogatók minden esetben fülelik a háttérzaj jellegét, ami egyrészt elcsendesedésre ösztönzi őket, másrészt a fantáziájukat is megmozgatja és visszarepíti őket a boldog békeidők korába. Az Osztrák szobában zenei aláfestés gazdagítja a látogatói élményt. Az a tapasztalatunk, hogy erre szinte mindig felfigyelnek a felnőttek és ez mélyíti az élményt, valamint alaposabb vizsgálódásra ösztönzi őket. A gyerekek míg észre sem veszik a zenét az Osztrák szobában, az ebédlőben mindig feltűnik nekik az edények csörömpölésére emlékeztető zaj, ami elgondolkodtatja őket.

A hanghatásokon kívül külön öltözőterem van a villa emeletén, ahol ruhák, kalapok próbálhatók fel, de ez már a Múzeumpedagógiai Osztály érdeme. Az öltözőszoba kialakítása azért hangsúlyos, mert a kiállításban műtárgyvédelmi okok miatt nincsenek ruhák kiállítva, de ebben a szobában ki lehet próbálni a korabeli szecessziós ruhákat és kiegészítőket (női kalap, cylinder, napernyő) és a falra helyezett fotók szemléltetik a századforduló jellegzetes viseleteit. Az a tapasztalatunk, hogy minden korosztály körében népszerűek a megfogható tárgyak és nemcsak a múzeumpedagógiai foglalkozáson színesítik és segítik

a befogadást, hanem az egyénileg érkező látogatók körében is rendkívül kedveltek. Lassan már öt éve annak, hogy kinyitottuk a villát és amikor az öltözőszoba ötletét kitaláltam, nem gondoltam volna, hogy a felnőttek körében ilyen népszerűvé válik. Azt látom, hogy jellemzően a nyugdíjasok és a fiatal felnőtt látogatóink veszik fel a szecessziós csipke blúzt és a hímzett bolerót, illetve a hatalmas virágos női kalapot. Ez is azt mutatja, hogy a látogatói élményt fokozza és mélyíti, ha a kiállítást kiegészítjük kézbevehető, felpróbálható ruhákkal, kiegészítőkkel.

A gyerekek a ruhákon kívül a múzeumpedagógiai foglalkozáson tárgymásolatokat, valódi alapanyagokat, művészi eszközöket, érdekes antik tárgyakat vehetnek a kezükbe, vizsgálhatnak meg alaposan, megismerve tulajdonságaikat, anyagukat, elkészítésük módját.

## **Hands-on eszközök használata a múzeumi interpretáció szolgálatában**

A kiállítás projektmunka keretében valósult meg, amelyben a múzeumpedagógusok is komoly szerepet kaptak. Ennek keretében került a kiállításba az eredeti tárgyakból összeállított hands-on asztal (zsebóra, legyező, emlékkönyv, tintatartó, kesztyű, női táska, parfümös üveg).

A mi szecesszióink c. állandó kiállításban a Múzeumpedagógiai Osztály vezetője (a tanulmány szerzője) által kitalált és létrehozott eredeti tárgyakból összeállított hands-on asztal (zsebóra, legyező, emlékkönyv, tintatartó, kesztyű, női táska, parfümös üveg) gazdagítja a kiállítási élményt. Az Iparművészeti Múzeum történetében ez mérföldkőnek számít, hiszen ez az első olyan „tapintható” asztal, amely teljes mértékben beépült a kiállítóterbe, és nem önálló szigetként működik. A hands-on asztalon elhelyezett tárgyak minden korosztály számára kipróbálhatóak, kézbe vehetőek, és szinte mindegyik múzeumpedagógiai foglalkozáson használjuk őket. Az asztalon elhelyezett tárgyak érdekessége, hogy eredetiek és az 1900-as évekből származó Guerlain parfümös üveg mellé kitettünk egy mai üveget is, hiszen ez a parfüm még a mai napig kapható. Szokatlannak mondható az illat kipróbálása a kiállítóterben, általában nehezen megvalósítható és a fenntartása is bonyolult, de a látogatói élményt erősíti és az emlékezés mértékét fokozza. Esetünkben a Guerlain parfüm illatának beszippantásával fokozzuk a látogatói élményt. A tárgyak egy öltözőasztalon vannak elhelyezve a kiállítóterben, a kerámia- és üveg Látványtár vonzásában. Az a tapasztalatunk, hogy szinte minden látogató kezét vonzzák ezek a tárgyak, így nagy népszerűségnek örvendenek. Érdekes megfigyelés volt számunkra az, hogy az asztalon elhelyezett tárgyakat a felnőttek is minden esetben megfogják, szeretnek elidőzni a legyező, az emlékkönyv, a kesztyű társaságában és gyakran előfordul, hogy a parfümmel is befújják magukat. Ez is azt támasztja alá, hogy a felnőttek számára is fontos tartalommal bír a kiállított tárgyak kiegészítése érzékszervekre ható eszközökkel.

Léteznek olyan más művészeti múzeumok is, ahol az állandó kiállításban a befogadást megfogható tárgyakkal segítik. A hands-on használata során a játék meghatározó szerepet tölt be a tanulási technika mellett (Vogel, 2012). A hands-on kiállításokon gyakran hasz-

nálnak interaktív eszközöket, vagyis mindazokat az eszköztípusokat, melyekhez hozzányúlhatunk, kipróbálhatunk, ezért maradandóbb élményt nyújtanak, és segítségükkel önállóan fedezhetjük fel a kiállítást.

A konstruktivista múzeumi elméletére hivatkozva a múzeumpedagógusok támogatják az interaktív eszközök használatát, ami az edutainment fontos része, hiszen ezek az eszközök nemcsak a befogadást, a megismerést segítik, hanem a látogatókat aktivitásra ösztönzik (Falk,2004). Számos múzeumi tanulóval foglalkozó szakember az edutainment használatát a digitális eszközökkel hozza kapcsolatba, de fontos hangsúlyozni, hogy digitális eszközök nélkül is megvalósítható a szórakozáson keresztüli tanulás. Erre tűnik jó példának a White és munkatársai által kidolgozott csoportosítás, akik az edutainment gyakorlatának három típusát különböztetik meg:

- interaktív és részvételi alapú,
- nem-interaktív,
- a kettő kombinációja (White, 2004).

A nem-interaktív eszközökhöz tartoznak a kipróbálható, tapintható tárgyak, melyek motiválják az ismeretszerzést és felkeltik az érdeklődést a műtárgyak iránt.

A hands-on asztalon kívül megjelenik egy másik asztal is a Látványtárban, amelyre játékokat helyeztünk el. A kiállításban a látogatók kényelme is fontos szerepet kap, ezért az első emeleten található asztalokhoz le lehet ülni és lehetőségünk van régi menükártyákat olvasgatni, valamint olyan játékokkal játszani, amiket a századfordulón is használtak (öltöztethető baba, kígyó és létra társasjáték, ördöglakat, Ki nevet a végén?) a gyerekek. Azt látjuk, hogy ezeket a játékokat szívesen próbálják ki a fiatalabb látogatók.

## **A tér és a múzeumpedagógiai módszerek összefüggései, alkalmazhatóságai**

Véleményem szerint, a bemutatás helyszínéül szolgáló tér fizikai adottsága erősen befolyásolja a múzeumpedagógiai eszközök és módszerek alkalmazását. Általában olyan módszereket használunk, amelyek nem igényelnek nagy tereket, emiatt előnybe részesítjük a kiscsoportos foglalkozásokat.

A Ráth-villa enteriőrjében, illetve kerámia és üveg Látványtárában a múzeumpedagógiai foglalkozások során a feladatok típusai illeszkednek a korosztály lélektani jellemzőihez, ahol az identitás alakulása olyan tevékenységek révén formálódik és ölt testet, mint a saját vélemény, gondolat megfogalmazása. A múzeumpedagógusok nagy hangsúlyt fektetnek az affektív módszerre, a különböző érzékszervekre ható – a tapintással, szaglással, hallással vagy ízeleléssel kapcsolatos – tevékenységek alkalmazására. Hiszen ez a módszer felkelti az érdeklődést a műalkotás iránt, a fantáziát is fejleszti és segíti a jobb megfigyelést és az ismeretek rögzülését. Az érzékelésfejlesztő foglalkozások növelik a motivációt a feladatok elvégzésére, illetve segítenek a hosszabb távú érdeklődés kialakításában.

Az affektív módszert és a szemléltető eszközök használatát rendkívül hatásos edukációs módszereknek tartjuk. Megváltozik az alkotáshoz való hozzáállás, hiszen más kontextusba kerül a feldolgozott tárgy. Ezek a módszerek nem igényelnek nagy teret, így a kisebb terű kiállítótérben jól alkalmazhatóak.



A múzeumpedagógiában a befogadás során alkalmazott affektív módszert elsősorban arra használják, hogy érzelmileg vigyék közelebb a diákokat az alkotáshoz, és ne direkt információkkal terheljék, hanem sokoldalú élményben részesítsék őket. Ez a kötetlenebb tanulási mód javíthatja a figyelem fókuszálást és a koncentrációt, valamint a valós interakciót fejleszti. Azt gondolom, hogy a digitális korban, amikor a túl sok internetezés során a gyerekek nem kapnak valós interakciót a világból, a múzeumok és a múzeumpedagógusok szerepe felértékelődik. Olyan helyszínné válik a múzeum, ami nemcsak a lelassulás, az elmélyülés, elgondolkodás helye, hanem egy olyan tér is, ahol a gyerekek képeket, hangokat, érzékszervi benyomásokat, érintést, érzéseket, meghallgatást kaphatnak. Az affektív módszer alkalmazása egyrészt szórakoztató, élményszerű, másrészt megváltoztatja a műalkotáshoz való viszonyt is. Számos múzeumi tanulóval foglalkozó szakember kiemeli a több érzékszervre ható tanulás jelentőségét, szerintük az érzékszervi tapasztalások fokozhatják az emlékezőképességet, mivel az ilyen hatásokkal rendelkező események hajlamosak jobban bevésődni az emberek emlékezetébe.

Az új trendek rávilágítanak arra is, hogy az egyszerre többféle érzékszervre ható eszközök fejleszthetik a tanulást és arra motiválják azok használóit, hogy többet tanuljanak. A pedagógiai és pszichológiai kutatások kimutatták, hogy az olyan tanulási folyamat, amely során a tanuló több érzékszervét használja, hatékonyabb, mint a kizárólag verbális közlésen alapuló tanulási forma (Hooper-Greenhill, 1994). Megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi szakirodalomban egyre inkább hangsúlyozzák a „learning by doing” szerepét, amely szerint a gyakorlati megközelítés roppant hangsúlyos és a konstruktivista elméletek által inspirálva, a tanulót bátorítják az aktív szerepre. Itt a múzeumokat olyan „élményeknek” tekintik, ahol elismerik, hogy a legjobb mód a tanulásra a „tevékenység általi tanulás” és hogy bármit személyesen megtapasztalva tartósabb tanulási eredmény érhető el (Kai-Kee et al., 2020).

Egy jó példa, amikor az Iparművészeti Múzeum kiállítóhelyén, a Ráth György-villában, a szecessziós ebédlőben különböző illóolajokat (mézeskalács, rózsa, orchidea, szegfűszeg, fahéj, kávé, menta) szagolhatnak meg a felső tagozatba járó diákok. Először ki kell találniuk az illatok neveit, majd ezt követően meg kell keresniük a kiállítóteremben azokat a bútorokat vagy dísz tárgyakat, melyeken felfedezhetőek a megszagolt virágok, valamint az illatok között fűszerek is vannak. A fűszereknél ki kell találni, hogy milyen ételhez használják ezeket, ezt követően megbeszéljük, hogy a századfordulón milyen ételeket és italokat fogyasztottak, majd a kiállításban kell olyan tárgyakat keresniük, melyekbe a kitalált ételt vagy italt helyezhették. Ezzel a tevékenységgel a diákok indirekt módon figyelik meg a kiállított tárgyakat és érzelmileg kerülnek közelebb hozzájuk. Célunk ezzel, hogy fejlesszük a koncentrációs készséget, felkeltsük a kíváncsiságot és segítsük a műelemzést.

A hallható tevékenységre álljon itt egy szemléletes példa a Ráth-villa Képtárából: Különböző hangszereket szólaltat meg a múzeumpedagógus, mint például óceándob, koshi, vihardob, és az általános iskolásoknak (4. osztály) a hangokhoz kell festményeket keresniük. Ezzel a feladattal a gyerekek a közvetlen megfigyelés által jutnak el a festmény részletes megvizsgálásáig; emellett a festményből „hangos képet” készítenek. A hallható tevékenység célja, hogy felkeltsék az érdeklődést és a kíváncsiságot a festmény iránt, továbbá fejleszti az asszociációs és megfigyelőképességet is.

A haptikus módszer olyan, gyakran alkalmazott megismerési folyamat, amelynek során bizonyos tárgyakat meg lehet fogni, ki lehet próbálni. Az ismereteket ebben a folyamatban nem közöljük a látogatóval, hanem hagyjuk, hogy ő gyűjtse és állítsa össze saját maga számára; ez az önálló és az aktív tanulási folyamat egyik jellegzetes példája.

Például A mi szecessziónk c. kiállításban, a Brit szobában elhelyezett tálalószekrényen megjelenő virágos ornamentikáról másolat is készült, amelyet a Magyar Képzőművészeti Egyetem szobrász-restaurátor hallgatói készítettek faragási gyakorlatként. Ez a szemléltető eszköz vakok és gyengénlátók részére is rendkívül hasznos és jól alkalmazható a múzeumpedagógiai program során, hiszen az Iparművészeti Múzeum mindig is fontosnak tartotta azt, hogy minden látogató számára elérhetővé tegye az iparművészeti tárgyak világát. Ezenkívül a Vakok Általános Iskolája és Szakiskolája, a Vakok Állami Intézete és a Múzeumpedagógiai Osztályunk között szakmai és személyes szempontból is jó együttműködés alakult ki.

## **Élő történelem (living history) alkalmazása felnőttek körében**

A Ráth-villa kicsi, otthonos tereiben elhelyezett személyes tárgyak alkalmasak a múlt felidezésére élő történelem formájában.

Az élő történelem az élő interpretációs módszerhez tartozik, ami a brit múzeumpedagógiában meghatározó szereppel bír, de német területen is alkalmazzák, hazai múzeumokban is előszeretettel fordul elő egyre gyakrabban. Az élő interpretáció az, „amikor a múzeumi személyzet és a látogató között bármiféle interakció történik, a tárlatvezetéstől a múzeumi színházon keresztül az élő történelem típusú tevékenységig (Birkás, 2015).” Az élő interpretáció célja a látogatók számára új információk átadása, mindezt élményszerűen és szórakoztatva. „Az élő interpretáció lényege, hogy „hiteles történelmi eseményeket, szereplőket, cselekvéssort elevenít fel, mutat be a színjátszás, drámajátszás, interpretáció és improvizáció elemeinek segítségével” (Káldy, 2010, p. 148.).

Mark Wallis a módszer egyik legjelentősebb képviselője, a Past Pleasures alapítója és igazgatója így nyilatkozik: „A kosztümös történelmi élő interpretációt immár több mint húsz éve alkalmazzák az Egyesült Királyság múzeumaiban, galériáiban és örökségvédelmi helyszínein, és jelenleg semmi jel sem utal arra, hogy az eltűnés veszélye fenyegetné. Ma már nyilvánvaló, hogy ez nem csupán egy hóbort, hanem a történetmesélés egyik hatékony módszereként valóban fejlődik, és azon intézmények által is elfogadottá vált, amelyek – gyakran érthető okokból – óvatosan figyelték a próbálkozások, kísérletek és tévedések hosszú időszakát.” (Wallis, 2010, p.150.) „Az élő interpretáció sokféleképpen értelmezhető, beleértve az élő történelem (living history), a történelmi újrajátszás/életreklés (historical re-enactment) és a múzeumi színház (museum theatre) fogalmait is. Ugyanakkor, ha jól felépített az élő interpretáció: a személyre szabott, látogatói igényekhez igazított tartalom, irányítás, szint és időtartam segítségével kibővítheti az adott téma kereteit; bátorítja és fokozza a látogatói részvételt; az információk verbális és vizuális eszközökkel való továbbításával tanulási folyamatot generál; segíti a látogatókat a terek használatának és „benépesítésének” elképzelésében; erős érzelmeket vált ki; vágyat, hogy még több információt tudjanak meg; élő emlékeket teremt, amelyek mélyen beépülnek a memóriába” (Huth, 2010, p. 152).

A Ráth György-villa megnyitása óta (2018) rendszeresen alkalmazzuk az élő interpretációs programot. Ez a program a Történelmi Hagyományokért Alapítvánnyal, más néven a Mare Temporis együttműködésével valósul meg. Az Iparművészeti Múzeum a Ráth György-villa nyitása óta dolgozik együtt ezzel az alapítvánnyal, sőt az együttműködés az évek során a két intézmény között egyre szorosabbá vált. Ezzel a programmal az a célunk, hogy élményszerűen próbáljuk közelebb vinni az emberekhez a művészetet, illetve a kultúrát. A Mare Temporis Alapítvány célja, hogy a 9-19. század történelmi hagyományait feltámassza és azt, minél szélesebb körben terjessze oktató, szórakoztató jelleggel.

Úgy gondolom, hogy a történelmi játékokkal aktivizálhatóbbak, motiválhatóbbak a látogatók: önálló felfedezésre ösztönözzük őket, és barátságosabbá, élményszerűbbé tesszük a múzeumi környezetet számukra. Az ismeretek elsajátítása, elmélyítése változatosabbá válhat a szerepjátékon keresztül.

A Ráth György-villa a történelem újrajátszására rendkívül jó terepnek tűnik, hiszen ez a helyszín a gyakorlatban múzeum helyett inkább valakinek az otthona, és ez a különleges adottság kedvező a történelem feltámasztásában. Az Időutazás a villában c. rendezvénysorozaton (2020. február - 2022. december) a villa személyzete került bemutatásra. Az első alkalom keretében a múgyűjtő felesége mutatta be a villát, második programon a gyűjtő jelent meg és a harmadikon a frontszemélyzet. A történet a jelenben játszódott, de a cseléd és a szobalány a múltból jött, egyfajta szellem. A program során bepillantást nyertünk a nagypolgári otthonok kulisszái mögé, az is kiderült, hogy pontosan milyen munkakörrel bírt a 19. században a szobalány és a cseléd, de megtudtunk azt is, hogy mi tartozott a munkakörükhöz és mi az, amit nagyon nem szerettek csinálni. A felnőtt közönség szemmel láthatóan élvezte ezt a programot és ebben a játékos, „színházi” formában sikerült közelebb vinni hozzájuk a múltat.

A programra érkező felnőttek magánkutatóként, a játékos nyomozásra vállalkozva voltak jelen. A Helyszínelők – rejtélyfejtés egy ódon villában című időutazós játékban ugyanis a Ráth házaspár születésnapjára készülődőkkel ismerkedhettek meg az önkéntes nyomozók. (Hogy még csavarjunk egyet a sztorin, ezek a nyomozók újságíróknak adták ki magukat.) A játék résztvevői gyerekek és felnőttek voltak, akik egyénileg vagy csoportokban az eltűnt értékes tárgy után kutattak, aminek az 1902-ben megrendezett születésnap estély előtti napon elveszett a nyoma. A látogatók találkozhattak a korabeli öltözékbe bújt vendégekkel, operaénekesssel, gyűjtővel, festővel, akik nemcsak a kihallgatásban segítettek, hanem a korszakról szóló izgalmas információkkal is ellátták őket. Elmesélték például azt, hogy a századfordulón hogyan nézett ki egy asztaltársaság, azaz hogyan ültették le a vendégeket egy vacsoránál, és hol lehetett politikáról beszélgetni. Hogyan ítélték meg egy nagypolgári családból származó nőt, ha elment dolgozni, valamint milyen öltözékben fürdözhetnek a lányok és asszonyok. A felnőttek nyomozati jegyzőkönyvvel a kezükben A mi szecessziónk című kiállítás termeit végigjárva gyűjtötték a „valomásokot”, feltehettek előre megírt kérdéseket, és mint egy valódi detektív, trükkösebbnél trükkösebb témákkal faggatták az élő történelemmel – vagy élő múzeummal – foglalkozó Mare Temporis előadóit, valamint az Iparművészeti múzeumpedagógusait.

Az a tapasztalatunk, hogy a programon a felnőttek számára teljesen természetes, hogy beállnak játszani, és kutatják az ódon villa titkát, miközben aktívan kérdezik a szereplőket. Az egyik fiatal felnőtt lelkesen közölte, hogy szeretne ő is beöltözni, és részt venni ilyen történelmi játékokban. Miközben a következő detektív azért somfordált vissza az egyik terembe, hogy megnézze közeli Ráthné egyik barátnőjének régi ruháját. Az élő történelem segítségével a játékon túl a történelmet visszük közelebb a látogatóhoz, és az ismeretek elsajátítása, elmélyítése változatosabbá válhat ezzel a módszerrel. Az élő történelem segíti a műelemzés iránti igény felkeltését és fejleszti a kreativitást, fantáziát és szociális készséget is. Továbbá életközelivé hozza az időben és térben távoli jelenségeket, illetve motiválja a felnőtteket az iparművészeti tárgyak alapos megnézésre; élményszerű, tartós tudás megszerzésére ad lehetőséget és fejleszti a fantáziát; cselekvést, aktív közreműködést igényel mindenkitől. Az élő történelem olyan alkotások, témák iránt keltheti fel az érdeklődést, amelyek korábban kevésbé tűntek érdekeseeknek.

A Ráth-villa múzeumpedagógiai programkínálata nem korlátozódik az iskolarendszerű oktatásban résztvevő generációkra. Az „élő történelem” típusú szolgáltatás, olyan drámapedagógiai módszerekre épít, amely múzeumandragógiai programoknál is alkalmazható.

## Összegzés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a bemutatás helyszínéül szolgáló tér fizikai adottsága erősen befolyásolja a múzeumpedagógiai eszközök és módszerek alkalmazását, ezért fontos, hogy a látványtervek prezentálásakor a múzeumpedagógus javaslatot tegyen az útvonal kialakítására és a műtárgyak előtti mozgástér biztosítására. Számos esetben az épület belső terei hozzájárulnak a múzeumpedagógiai módszerek, eszközök hatékonyságához. Érdeemes a múzeum egyes tereit – kihasználva azok adottságait, érzelmekre gyakorolt hatásait – beépíteni a gyermekcsoportoknak szánt foglalkozásokba. A múzeumpedagógia módszertana folyamatosan bővül és változik, de vannak olyan módszerek, melyek nem mennek ki a divatból, sőt egyre fontosabbak lesznek. Véleményem szerint ebbe a kategóriába tartozik az affektív módszer is. Úgy látjuk, hogy a digitális bennszülöttek világában, amikor a világhálón építenek barátságot, teremtenek kapcsolatot a gyerekek, akkor a valós interakciónak, vagyis a beszélgetésnek, érintésnek, érzéseknek, érzékszervi benyomásoknak egyre nagyobb szerepük lesz. Azt azonban kimondhatjuk, hogy az érzékelésfejlesztő foglalkozások ösztönzőerővel bírnak, kreatívvá teszik a gyereket és felnőttet, segítik a művészeti befogadást, valamint előmozdítják a vizuális, auditív és tapintásos érzékelést.

## Felhasznált irodalom:

- Birkás, É. (2015. május 10.). Megelevenedő korszakok. *Taní-tani Online*, 20. [https://www.tani-tani.info/megelevenedo\\_korszakok](https://www.tani-tani.info/megelevenedo_korszakok)
- Falk, J. H., Scott, C., Dierking, L., Rennie, L., & Jones, M. C. (2004). Interactives and visitor learning. *Curator: The Museum Journal*, 47(2), 171-198. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2151-6952.2004.tb00116.x>.
- Hooper-Greenhill, E. (1994). *Museums and the visitors*. Routledge.
- Horváth, H., Balla, G., Horányi, É., Lovay, Zs., Pandur, I., Radványi, D., & Semsey, R. (2018). *A mi szecessziónk*. Iparművészeti Múzeum.
- Huth, A. (2010). Az élő interpretáció módszere az Egyesült Királyságban. In Bereczki I., & Sági I. (Szerk.), *Tudás és gyakorlat Múzeumpedagógiai módszerek-európai példák és hazai alkalmazások. Módszertani fejlesztés.* (pp.150-169). Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.
- Kai-Kee, E., Latina, L., & Sadoyan L. (2020). *Activity-based teaching in the art museum. Movement, embodiment, emotion*. The J. Paul Getty Museum.
- Káldy, M. (2010). Élő történelem vagy múzeumi színház? In Bereczki I., & Sági I., (Szerk.), *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5.* (pp.148-149.). Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.
- Reitstatter, L. (2015). *Die Ausstellung verhandeln. Von interaktion im musealen Raum*. transcript.
- Vogel, K. (2012). Das Museum als Reflexionsort der Moderne (pp. 26-29). In Staupé G. (Ed.), *Das Museum als Lern-und Erfahrungsraum Grundlagen und Praxisbeispiele*.
- Böhlau.
- Wallis, M. (2010). Az élő interpretáció Magyarországon. In Bereczki I., & Sági I. (Szerk.), *Tudás és gyakorlat Múzeumpedagógiai módszerek-európai példák és hazai alkalmazások. Módszertani fejlesztés.* (p.150). Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.
- White, R., Hayward, M., & Chartier, P. (2004). *Edutainment: The next big thing. Presented at IAAPA 2004 Orlando Convention*. n.p. <https://www.whitehutchinson.com/news/downloads/IAAPAEdutainmentSeminar.pdf>